

CZU: 174

ETICA PROFESIONALĂ – O NECESITATE PENTRU ACTIVITATEA DE SUCCES A SPECIALISTULUI

Maria BULGARU

Universitatea de Stat din Moldova

Numeroasele probleme cu care ne confruntăm (nedreptățile sociale, dezmățul corupției, criminalității, violenței etc.) înaintază imperios necesitatea revenirii la reafirmarea și actualizarea unui set de virtuți morale și civice: justiție, echitate, onestitate, integritate, demnitate, corectitudine, datorie, responsabilitate, toleranță etc. În acest context, încă din anii '90 ai secolului XX se observă o creștere fără precedent a interesului pentru etică, în special pentru etica aplicată/profesională, care ține de perfectarea relațiilor dintre specialiști în sfera activității profesionale. În articol este dezvăluită esența eticii profesionale ca factor important al succesului și calității serviciilor oferite de către specialiștii din diverse domenii. Sunt analizate cele mai importante principii etice generale comune pentru toate profesiile.

Cuvinte-cheie: morală, datorie, etică profesională, principii etice: profesionalism, autonomia persoanei, consimțământ informat, confidențialitate, colegialitate, respectarea dreptului la proprietate, critică etc.

THE PROFESSIONAL ETHICS – A NECESSITY FOR THE SUCCESSFUL ACTIVITY OF THE SPECIALIST

The numerous and difficult issues we face, such as social injustices, corruption, crime, violence, etc. push an urgent need to revert back and reaffirm and update a set of moral and civic virtues: justice, fairness, honesty, integrity, dignity, duty, responsibility, tolerance, etc. The author highlights an unprecedented increase in the interest in ethics, especially in applied/professional ethics (ethics, which covers the establishment of relations between specialists during their professional activity), since the 1990s. This article reveals the essence of the professional ethics as an important factor contributing to the success and quality of services provided by the specialists. The author analyzes the most important ethical principles, which are general and common for all professions.

Keywords: moral, duty, ethics, professional ethics, ethical principles: professionalism, autonomy of the person, informed consent, confidentiality, respect for the right to property, collegiality, right to critique, etc.

„Secolul XXI va fi etic sau nu va fi deloc”

G.Lipovetsky

Argument

Societatea contemporană, inclusiv cea moldovenească, este caracterizată de acutizarea multiplelor probleme sociale, care își au rădăcinile nu doar în criza financiar-economică, dar și în prăbușirea sistemului de valori, decăderea moralității, schimbarea semnificativă a normelor sociale. Multe dintre cele ce erau considerate cu câteva decenii în urmă ca inacceptabile astăzi sunt văzute în ordinea lucrurilor. Se creează impresia că ne aflăm în pragul nașterii unui nou tip de cultură, bazată pe idei cu totul diferite despre bine și rău, frumos și urât. Din zi în zi mai insistent pe treapta superioară a ierarhiei valorice sunt situate valorile materiale, relațiile sociale fiind reglementate de logica banilor și nu de cea a normelor morale. Valoarea omului este măsurată, în esență, prin volumul serviciilor pe care le poate oferi, iar folosirea omului în calitate de mijloc pentru atingerea scopurilor personale devine o normă obișnuită. Este alarmant dezmățul corupției, criminalității și violenței, fenomene, care, după cum atestă mai multe sondaje de opinie, preced ratingul îngrijorării de criza economică. Toate acestea generează sindromul nemulțumirii și agresivității. Oamenii au obosit de atâta samavolnicie, visează la timpurile când va triumfa dreptatea, adevărul, binele și alte valori democratice. Or, pe lângă criza economică, lumea contemporană riscă o criză și mai gravă – cea a valorilor morale. Îngrijorător este însă faptul că acest „dezastru moral” rămâne într-un anumit fel invizibil ochilor noștri; nu mai realizăm natura crizei și nici nu ne mai dăm seama de gravitatea ei [1, p.13].

Realitățile lumii în care trăim, marcată de inechități sociale, de tensiuni sociale, conflicte civile, naționale și religioase, de intervenții militare și de genociduri, de răspândirea idealurilor apocaliptice, de comportamente deviate față de semenii în cele mai diverse circumstanțe (de afaceri, politice etc.), impun imperios necesitatea revenirii la problemele morale. Mai mult, după cum menționa G.Lipovetsky, „secolul XXI va fi etic sau nu

va fi deloc" [2, p.17]. Renașterea morală a societății noastre înseamnă, întâi de toate, formarea unei economii și politici morale, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești, înrădăcinarea criteriilor umanist-morale de apreciere a tuturor acțiunilor sociale.

Articolul de față este elaborat în baza analizei unui șir de lucrări teoretice și practice ce țin de determinarea rolului moralității în diverse sfere de dezvoltare a societății, accentul fiind pus cu precădere pe *etica profesională*. Prin reflecțiile și generalizările efectuate asupra mai multor investigații, cercetări se arată că stăpânirea impecabilă a profesiei este de neconceput atât fără cunoștințe vaste și profunde, abilități și competențe într-un domeniu sau altul, cât și fără respectarea celor mai importante valori și principii etice general umane și specifice pentru fiecare domeniu profesional; că *etica profesională constituie un important factor de susținere și sporire a competenței profesionale, a prestigiului diferitelor profesii, a reușitei și succesului activității desfășurate de specialiști*.

Rezultate

Semnificația conceptelor „etică”, „etică profesională”

Termenul „etică” provine de la cuvântul grecesc „*ethos*”, care însemna inițial „casă comună”, „reședință”. Mai târziu au apărut alte semnificații ale acestui termen: „fel de a gândi”, „caracter”, „morav”, „cutumă”, „obicei”. Cu toate deosebirile de sens ale acestor noțiuni, ele reflectă faptul că se formează și se manifestă în cadrul traiului în comun, că respectarea „moravurilor”, „cutumelor” constituie forța ce ține oamenii „împreună”, îi unește într-o societate și că este de neimaginat o comunitate umană viabilă fără corelarea tuturor formelor de activitate cu normele morale. Filosoful grec Aristotel (384-322 î.e.n.), pornind de la „*ethos*” ca morav (caracter), a format adjectivul *etic-* „*ethicos*”, prin care desemna totalitatea calităților spirituale, precum: dreptatea, bărbăția, generozitatea, dărnicia, moderația, amabilitatea, prietenia, sinceritatea. Știința, chemată să studieze aceste virtuți, precum și faptele virtuozitate, a fost numită de Aristotel *etică*, începutul căreia este văzut de mai mulți cercetători în cele două lucrări importante ale gânditorului antic: *Etica Nicomahică* și *Etica mare*.

Etica este știință filosofică despre morală (moralitate), iar *morală*, la rândul său, reprezintă ansamblul conceptelor, ideilor, valorilor, principiilor, normelor și idealurilor care călăuzesc și reglementează conduita oamenilor, convertită în fapte și acțiuni sociale. Apărută odată cu societatea, morală/moralitatea constituie un fundament valoric pentru întreaga cultură umană, pentru diferite forme ale conștiinței sociale – economică, politică, juridică etc. Relațiile morale se manifestă ca un aspect al oricărui tip de relații sociale: familiale, profesionale, politice, economice etc., angajând, în mod firesc, personalitatea ființei sociale, a individului. Recursul la o serie de norme și valori morale, ce țin de „respectul pentru demnitatea umană”, „datorie”, „responsabilitate”, „merit”, „corectitudine”, „dreptate și drepturi”, „cooperare”, „solidaritate”, este justificat cu atât mai mult, cu cât politica economică actuală poartă pecetea criteriilor de piață: concurență, profit maxim, adâncirea prăpăstiei dintre cei bogați, puternici cu forță de decizie, pe de o parte, și cei săraci, slabi, în care crește nemulțumirea, invidia, dorința de a distruge și de a găsi alte căi de supraviețuire, pe de altă parte [3, p.220].

Conștiința morală este fundamentală pentru activitatea oricărui specialist. Cât privește, însă, intensitatea caracterului imperativ al prescripțiilor morale, aceasta depinde de un șir de factori subiectivi: condițiile de formare a personalității, capacitățile individului de a conștientiza fenomenele lumii reale etc., ceea ce la rândul său poate să genereze *diferite niveluri de moralitate*, caracteristice pentru diferite persoane. Astfel, unii autori (И.С. Кон, В.А. Блюмкин etc.) evidențiază *trei niveluri ale conștiinței morale*, prin care pot fi explicate comportamentele oamenilor (lucruri evidente în special în perioadele decizionale, de cotitură, de schimbare radicală a unei situații, în care ar putea fi incluse și perioadele electorale etc.):

- nivelul *premoral* – conduita omului este reglată exclusiv de frică și posibilele sancțiuni sau încurajări;
- nivelul *convențional* – persoana se orientează la normele existente în mediul înconjurător, conduita fiindu-i reglată de încuviințarea sau condamnarea grupului în care se află;
- nivelul *autonom* – conduita omului se bazează pe un sistem intern stabil de principii morale, pe simțul conștiinței și rușinii [4, p.14].

Societatea moldovenească are mari rezerve la formarea condițiilor pentru dezvoltarea nivelului *autonom* al conștiinței morale a cetățenilor săi, aceasta fiind o datorie imperioasă a specialiștilor din cele mai diverse domenii, inclusiv a politicienilor, tuturor factorilor implicați în dirijarea cu treburile statului, cu procesele socioeconomice. Drept modele de înaltă moralitate trebuie să servească în primul rând comportamentele înalților demnitari. Nu mai poate fi tolerată situația în care s-a pomenit societatea noastră de astăzi, când pare că oamenii s-au obișnuit și s-au resemnat cu calomnia, cinismul, dorința de a-și face praf oponentul cu apli-

care a celor mai murdare metode, cu ideea că cu ajutorul banilor pot fi procurate toate posturile, toate celelalte valori. Nu acestea sunt bunele practici ale democrației. Experiența multiseclară demonstrează tot mai evident că un stat lipsit de principii spirituale înalte și de norme morale de conduită a cetățenilor nu este în stare să realizeze reforme democratice, transformări sociale, economice și politice profunde.

Interesul sporit din ultimii ani al specialiștilor din diferite domenii (sociologie, filosofie, psihologie etc.) pentru cercetarea rolului factorului moral în activitatea multilaterală a indivizilor, grupurilor sociale și profesionale a condiționat formarea unui domeniu aparte al cunoașterii etice, numit **etică aplicată**, care exprimă o sinteză specifică a eticii teoretice (științei etice) și practicii umane. Din această perspectivă, **etica profesională** este parte a așa-numitei „etici aplicate” și reprezintă reflecția asupra aspectelor morale ale problemelor ridicate de domenii particulare (medicină, educație, învățământ, afaceri publice, justiție, asistența socială, mass-media etc.). Mai exact, **etica profesională este o parte a științei etice, care studiază specificul manifestării moralei în activitatea profesională.**

Alături de principiile morale general umane (*bine, rău, datorie, libertate, responsabilitate, dreptate, echitate, cinste, sinceritate, demnitate etc.*), în procesul de muncă se formează și cerințe speciale, înglobate în conceptul *morală de muncă*, prin care se înțelege totalitatea normelor elaborate în experiența de viață a oamenilor și care permit ca activitatea de muncă să devină socialmente importantă. Morală de muncă capătă întruchipare reală în activitatea profesională. Iată de ce, multă vreme, morală de muncă și morală profesională erau considerate ca identice nu doar în conștiința de masă, dar și în literatura etică de specialitate. În cel mai general sens, orice morală profesională este și morală de muncă, dat fiind că cerințele morale fundamentale înaintate față de muncă – conștiinciozitatea, spiritul de disciplină, responsabilitatea, inițiativa creatoare etc. se referă la toate profesiile. Totuși, conceptul de morală profesională nu poate fi identificat cu cel de morală de muncă. Aceasta se explică prin faptul că în unele profesii există probleme specifice de natură morală, care, cu toate că pot fi atribuite și la problemele moralei de muncă, poartă „amprentă” pronunțată a respectivelor profesii (medicină, pedagogie, asistență socială etc.). Urmare a specificului problemelor, în unele profesii au fost create coduri profesionale cu cerințe morale ridicate, chemate să reglementeze responsabilitățile reprezentanților profesiei respective față de oamenii către care este orientată activitatea lor, precum și raporturile din interiorul grupului profesional. Este vorba, în primul rând, despre profesiile legate de dreptul de a dispune de securitatea vieții omului, precum sunt: profesiile din sfera deservirii sociale, educației, ocrotirii sănătății, protecției sociale, dreptului etc. Eficiența activității specialiștilor din aceste domenii este determinată nu doar de nivelul cunoștințelor și competențelor profesionale pe care le posedă, dar și de măsura în care ei dețin calitățile morale necesare pentru practicarea acestor profesii (dragostea de oameni, onestitatea, angajamentul, deschiderea, creativitatea, autoaprecierea adecvată, simțul dreptății, spiritul de sacrificiu etc. [5, p.263-290]), de îndeplinirea cuvenită a responsabilităților profesionale. Totodată, este necesar să menționăm că *morală profesională exprimă, de rând cu calitățile morale ale reprezentanților unei sau altei profesii, și totalitatea de norme morale (datorii, cerințe, standarde) pe care societatea le înaintază în general față de aceste profesii.* Normele moralei profesionale sunt chemate să reglementeze atât relațiile din interiorul profesiei, cât și relațiile dintre grupul profesional și partea societății spre care este orientată activitatea acestui grup profesional. Or, morală profesională asigură conduita socialmente importantă din cadrul unei anumite profesii.

Într-un sens general, **etica profesională se referă la reguli de conduită și la moduri de comportament proprii realizării scopurilor și responsabilităților unei profesii** [6, p.876]. Există însă numeroase definiții ale profesiei. Astfel, mai multe dicționare explicative definesc **profesia** ca o îndeletnicire cu caracter permanent, pe care o exercită cineva în baza unei calificări corespunzătoare; un complex de cunoștințe teoretice și deprinderi practice care definesc pregătirea unei persoane [7]. De asemenea, și un șir de alte definiții date profesiei pun accentul în exercitarea acesteia doar pe calificarea și competențele specialistului, considerate a fi trăsături identificabile ale profesionalismului. Adevăratul profesionalism include însă în mod obligatoriu componenta etică, exprimată de valori morale, precum sunt corectitudinea, onestitatea, responsabilitatea profesională etc. Aceasta se explică prin faptul că „profesia conține în sine norma responsabilității sociale”, iar „modelul conduitei așteptate de la profesioniști, în comparație cu alți cetățeni, este determinat de etica activității lor, care de regulă este primară față de etica egoismului” [8, p.499]. Or, indicatorii „adevăratei profesii”, după cum afirmă mai mulți autori, sunt orientați direct spre componenta etică, ceea ce înseamnă că competența profesională trebuie să coreleze cu valorile centrale ale societății, iar profesioniștii trebuie să fie orientați spre a sluji societății, trebuie să se conducă în activitatea lor de coduri etice etc. **M.Davis**, definind profesia în deplină corespundere cu cerințele etice, menționa că „o profesie este o ocupație pe care o au mai multe per-

soane organizate voluntar să-și câștige existența prin slujire directă unui anumit ideal într-un mod moral permis, dincolo de ceea ce le cere nemijlocit legea, piața și morala comună" [9, p.139]. Astfel, pe lângă faptul că se bazează pe o multitudine de cunoștințe teoretice și competențe practice specializate, transmise prin intermediul unui sistem complicat de instruire, **profesia mai are obligația de a transpune în viață și valorile sale fundamentale, principiile etice și standardele etice** [10, p.316]. Idealurile, valorile, principiile, normele unei profesii, instituții sunt formalizate în coduri etice, care constituie un contract moral între beneficiari și organizații, între membrii unei organizații, un mijloc de orientare a deciziilor și acțiunilor profesioniștilor vizați în relația lor cu beneficiarii, cu societatea. Or, codurile etice se prezintă ca un angajament al profesiei față de comunitate/societate, asigurând încrederea acesteia în profesia respectivă, încredere fără de care nu și-ar putea câștiga autoritatea.

Societatea, la rândul său, ține în atenția sa, supraveghează permanent etica profesională, respectarea codurilor etice, „întrebând” grupurile profesionale dacă funcționează bine contractele încheiate între cele două părți, dacă nu este încălcat echilibrul, prevăzut a fi în favoarea intereselor obștești etc. „Principala prioritate, pe care societatea o acordă reprezentanților anumitor genuri de activitate, este dreptul la o parte semnificativă de autocontrol asupra propriilor acțiuni” [11, p.704]. În alți termeni, **etica profesională** este chemată, pe de o parte, să îndreptățească puterea profesionistului în domeniul activității sale, iar, pe de altă parte – să reguleze limitele puterii de care el dispune în acest domeniu, de exemplu, a educatorului asupra persoanei pe care o educă, a politicianului – asupra cetățeanului, a managerului – asupra supusului său, a medicului – asupra bolnavului, a jurnalistului – asupra celor ce recepționează informația etc. [12, p.17].

Astăzi s-a dezvoltat o întreagă diversitate de etici profesionale: etica medicală, juridică, mass-media, politică (chiar dacă se spune adesea că în politică nu există morală, decât în măsura în care există interes), etica funcționarului public, etica asistentului social etc., care au o accentuată caracteristică deontologică, prin elaborarea unor coduri profesionale cu funcție de ghid în punerea în rol a drepturilor și îndatoririlor subiecților implicați, a normelor și valorilor centrale ale practicii profesionale. Problema centrală a introducerii eticii în profesii, deși există deja legi, se datorează faptului că legea acționează de regulă după ce s-a produs încălcarea ei. Practicile etice sunt de graniță și se presupune că ar trebui să acționeze preventiv. Altfel spus, **etica profesională are menirea de a preciza practicile, drepturile și datorile membrilor unui grup profesional, de a critica și sancționa malpracticile profesionale** [13, p.671-672; 14, p.54].

Abilitatea și angajamentul de a acționa respectând normele morale reprezintă un aspect esențial al succesului și calității serviciilor oferite de către specialiști. În țările dezvoltate, în condițiile globalizării economiei, se mizează tot mai evident pe punerea în joc a moralei ca factor de succes, pe dimensiunea morală în sectorul producției, al finanțelor, folosirea moralei ca instrument necesar strategiei economice. S-a constatat că integrarea standardelor morale în câmpul socioprofesional – în firme, întreprinderi, companii, organizații etc. – aduce beneficii sporite la o aceeași sumă investită, crește profitul, optimizează relațiile publice. Or, în domeniul afacerilor publice etica se dovedește a fi „o investigație strategică și comunicațională în slujba imaginii de marcă și a creșterii pe termen lung” [2, p.294, 302]. În societățile dezvoltate, actualmente funcționează o nouă paradigmă de organizare a muncii, în care **performanța este corelată cu aspectul etico-deontologic**, demonstrându-se tot mai clar ideea că reușita economică necesită într-adevăr primatul omului, eliminarea practicilor umilitoare și a formelor de muncă lipsite de spirit de responsabilitate. Astfel, dezbaterile actuale pun în evidență **noi accepțiuni pentru etică**: „arta de a reuși pe termen lung” sau „etica = performanță + deontologie” sau „etica este sinonimă cu eficacitatea și competitivitatea” [15, p.187]. În alți termeni, după spusele autoarei C.Coțzma, în cadrul dezvoltării contemporane **se conturează însemnătatea unei etici a praxis-ului pe domeniul profesionale**, angajând în măsură sporită aspectele legate de **valoarea datoriei, de normativitate, de documente de reglementare**. Integrarea referențialului etico-deontologic în tărâm socioprofesional ajută la: conștientizarea limitelor acțiunii omului, ca bariere în fața ireparabilului; evitarea căderii în excese și înțelegerea valorii echilibrului; evitarea exagerării rupturilor, discontinuităților; conștiința necesității ordinii, armoniei, păcii, a corelării datoriei cu drepturile, astfel garantându-se însăși evoluția pozitivă; cunoașterea și a potențialului distructiv sau (și) manipulator din om față de partenerii și concurenții cu care relaționează, având conștiința imperativului apelului la cooperare, solidaritate, ajutor mutual, pentru o cauză comună a binelui [3, p.222]. Or, **în prezent, se impune tot mai mult necesitatea de calificare etico-deontologică a activității profesionale**, care să contribuie la asigurarea permanentă a unei calități maxime a lucrului efectuat, ceea ce în plan final se va reflecta pozitiv asupra dezvoltării întregii societăți, asupra formării unui mediu favorabil traiului pentru toți.

Datoria – categoria de bază a eticii/deontologiei profesionale

Conștiința morală, integrată în activitatea oricărui specialist, se manifestă în formă de diferite interdicții sociale/profesionale, chemate să prevină acțiunile inadmisibile din punctul de vedere al intereselor societății/profesiei. Astfel, în conținutul eticii, alături de noțiuni de valoare, precum: dreptate, responsabilitate, sinceritate, libertate, înțelepciune, solidaritate, respect, onoare, demnitate, modestie, plăcere, fericire, omenie etc. cu opușii lor, sunt integrate norme și principii care *reflectă ceea ce trebuie să fie*, reprezentând în felul acesta un ghid pentru buna acțiune. Or, etica are menirea de a forma reprezentările despre *cum trebuie să fie conduita omului*. În acest context, T.Airaksinen menționa că moralitatea exprimă ceea ce ar trebui să facem și ceea ce nu ar trebui să facem dacă am fi raționali, binevoitori, imparțiali, bine intenționați [16, p.202]. Dintr-o asemenea perspectivă, *etica ne apare ca știința nu despre ceea ce este, dar despre cuvenit*, despre ceea ce trebuie să fie, ce se dorește a fi/deveni omul și omenirea în înțeles de valoare-ideal întru depășirea stării existente, apreciate ca nesatisfăcătoare.

Cele menționate *supra* constituie o dovadă a faptului că moralitatea este exprimată într-o măsură substanțială de *categoria datoriei*. Problemele privind „datoria”, ceea ce este bine, obligatoriu, sau privind modul în care trebuie trăită viața au devenit obiect al disputelor interminabile ale gânditorilor din timpurile străvechi (Democrit, Socrate, Platon, Aristotel, Cicerone, Seneca etc.), dar abia în sec. XIX au început să fie reunite într-un tot, într-o învățătură numită *deontologie*, paternitatea termenului în cauză aparținând cunoscutului fondator al utilitarismului **Jeremy Bentham** (1748-1832) [17, p.3-15]. Pe măsura evoluției sale istorice, „deontologia” s-a constituit într-un compartiment aparte al eticii, în care se studiază problemele datoriei și a ceea ce este cuvenit. Asemenea compartimente s-au format nu doar în etica teoretică, dar și în orice etică profesională. Or, deontologia a evoluat de la o deontologie generală, în care problemele erau abordate dintr-o perspectivă predominant teoretică (în afara contextului concret al profesiei) ca „teorie despre datorie, despre originea, caracterul și normele obligației morale în general” [18; 19; 20], spre deontologia de ramură sau profesională, în care abordarea problemelor este concretă și axată pe practica propriu-zisă a profesiei. Odată cu apariția unei largi palete de ocupații profesionale, *deontologia s-a dezvoltat în mod deosebit în calitate de studiu al datoriilor și obligațiilor morale particulare, în special al celor profesionale, al comportamentului cuvenit al specialistului în procesul exercitării profesiei sale*.

Așadar, categoria de bază a eticii/deontologiei profesionale este „*datoria*” – *o valoare morală imperativă, care exprimă ceea ce ar trebui să facem și ceea ce nu ar trebui să facem*, adică cerința de a face ceea ce este cuvenit. **Aristotel** interpreta datoria ca necesitatea de a urma în conduită obiceiurile aprobate pozitiv și încuviințate de societate (*Etica Nicomahică*). În opinia sa, conduita cuvenită îl va face pe om să fie înțeles și acceptat de societate, îi va ajuta să evite consecințele negative ale faptelor „neobișnuite” pentru cei din jur, garantându-i astfel succesul și servind, de asemenea, bunăstării, prosperării societății. Menirea datoriei poate fi dezvăluită din plin numai subordonând-o „binelui moral”, numai corelând-o cu alte categorii etice: „dreptate”, „respect”, „onoare”, „cinste”, „modestie”, „devotament”, „curaj”, „solidaritate” etc., care conferă demnitate omului în lume. Ea se prezintă ca o trăire interioară a constrângerii de a proceda în corespundere cu cerințele reieșite din valorile morale și de a-ți construi existența proprie în corespundere cu aceste cerințe. Conduita cuvenită cere de la persoană/specialist/profesionist să-și învingă intențiile emoționale, subiective prin eforturi volitive și presupune că motivul de bază al acțiunii/faptei sale trebuie să fie necesitatea obiectivă înțeleasă ca înfăptuire a datoriei. Caracterul imperativ al datoriei nu înseamnă însă reprimarea totală a individului. Aceasta înseamnă doar constrângerea dorinței sale situaționale actuale care nu coincide cu interesele obștești. În îndeplinirea datoriei este reflectată prioritatea intereselor obștești față de cele personale, maturitatea socială a specialistului, nivelul înalt de dezvoltare a personalității lui. În plan general, datoria poate fi înțeleasă ca cerința de a urma idealurile binelui, dreptății, bunăstării sociale.

Un merit deosebit în dezvoltarea teoriei morale a datoriei aparține filosofului german **Im.Kant** (1724-1804). Morala, potrivit opiniei lui Kant, posedă un caracter normativ, imperativ și constă în subordonarea liber conștientă a individului față de datorie; *adevărată dispoziție morală ar fi îndeplinirea datoriei*. În contextul celor spuse, întrebarea principală „Ce trebuie să fac?”, în jurul căreia gânditorul își plasează discuția, îl conduce la concluzia că trebuie, în cel mai bun caz, să-mi bazez viața și acțiunile pe respingerea principiilor care nu pot fi universalizate și să duc astfel o viață merituoasă, iar acțiunile mele să fie din datorie; un act nu este moral decât în măsura în care provine exclusiv din decizia de supunere la legea morală și nu din considerarea unor scopuri exterioare; numai faptele săvârșite din datorie sunt morale. Imperativul categoric, introdus de Im.Kant ca imperativ al moralității, ordonă necondiționat să acționezi destul de precis, numai într-un anumit fel:

„Acționează astfel încât maxima voinței tale să poată oricând valora în același timp ca principiu al unei legislații universale” [21, p.39]. (Nicio maximă nu poate fi principiu moral, dacă nu este principiu moral pentru toți). Această lege, obligațiune generală a imperativului categoric și-a găsit întruchipare și în îndemnul de a-l privi pe om întotdeauna ca un scop și niciodată ca un simplu mijloc: „Acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altuia întotdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc” [21, p.238]. În „Regatul Scopurilor în Sine”, imaginat de Kant, fiecare individ este în același timp sursă de legi și supus legilor, fiecare este ființă autonomă (își dă propria lege) cu condiția că legile sale să respecte autonomia celorlalți. Astfel, pentru Kant autonomia nu înseamnă numai voința liberă, dar și a ține cont de statutul moral similar al celorlalți. Libertatea omului presupune că el este capabil de autodeterminare în acord cu principiile datoriei [22, p.205-214; 5, p.101-103].

Astăzi fiecare profesie își are o deontologie proprie, își are elaborate un sistem de reguli și norme care se cer a fi respectate. Aceste reguli, stabilite în baza valorilor promovate în diferite momente istorice și în diferite arii de conviețuire umană, descriu permisiunile și interdicțiile subiecților implicați într-un gen de activitate și se înfățișează acestora fie ca obligație, fie ca datorie.

Îndeplinirea datoriei reprezintă o condiție inevitabilă pentru succesul profesional al oricăruia specialist. Acest lucru va deveni însă posibil doar atunci când respectarea cerințelor înaintate de profesie se va transforma într-o obligativitate „în sine” (fără a fi impusă din exterior), într-o convingere internă profundă în necesitatea de a realiza anumite acțiuni, de a urma o anumită linie de conduită în activitatea sa. În alți termeni, datoria se prezintă ca o trăire internă a autoconstrângerii specialistului de a proceda în corespundere cu valorile principale ale profesiei și de a-și construi întreaga activitate profesională, toate raporturile, faptele în corespundere cu aceste valori.

Principii etice fundamentale comune pentru toate profesiile

Principiile etico-profesionale reprezintă niște îndrumători universali ai activității, care indică strategia generală de conduită profesională, fără a reglementa ordinea acțiunilor concrete. Aceste principii pot fi formulate diferit în diferite coduri, dar prin esența lor ele sunt identice, servind în calitate de bază metodologică a conduitei etico-profesionale. Etica profesională adaptează principiile morale general umane la genurile particulare de activitate profesională. Totodată, etica profesională reflectă, de asemenea, și deosebiriile dintre cerințele morale înaintate față de specialist și normele de conduită general umane acceptate de societate în întregime. Drept urmare, profesionistul adesea poate să acționeze nu așa precum o cer normele relațiilor interpersonale, datoria/obligațiunea personală sau familială. Cel mai mic, de exemplu, îl poate dezaproba, condamna pe cel mai mare (dacă el este judecător), femeia poate ruga un bărbat să se dezgolească (dacă ea este medic), tatăl poate refuza să-și aperi feciorul (dacă el este avocat) etc. Persoana care deține o profesie acționează numai așa cum îi este permis, pentru a-și face bine/profesionist datoria. Nucleul profesionalismului îl constituie cunoștințele vaste și profunde, abilitățile, competențele obținute în procesul însușirii unei profesii, iar mai apoi consolidate pe parcursul întregii activități desfășurate în domeniu. Totodată, după cum s-a menționat *supra*, adevăratul profesionalism este de neimaginat fără componenta etică, exprimată de un complex de valori morale. Printr-o asemenea abordare/înțelegere, în societatea modernă **profesionalismul a obținut statutul de principiu moral**, devenind un principiu fundamental al eticii de afaceri, prin care a și început să se înțeleagă: calitatea superioară a articolelor produse, serviciilor oferite, realizărilor profesionale; stăpânirea impecabilă a profesiei; fidelitatea datoriei profesionale; „slujirea” cauzei, oamenilor, țării; conștiinciozitatea, minuțiozitatea, responsabilitatea; stima și încrederea față de alți profesioniști; creativitatea, tendința către nou, perfecționarea profesională permanentă; concurența onestă cu alți profesioniști; colaborarea și ajutorul reciproc în cadrul atelierului profesional etc. [23]. Lipsa reprezentărilor despre datorie, umanism, responsabilitate etc. pentru acțiunile întreprinse nu este compatibilă în societatea contemporană nici cu o profesie.

Profesionalismul se formează ca un principiu ce se referă/raportează în măsură egală atât la nivelul cunoștințelor, competențelor speciale, cât și la nivelul culturii, moralității specialistului, care asigură soluționarea calificată a problemelor oamenilor, calitatea înaltă a activității/muncii și a rezultatelor obținute. Din această perspectivă, am putea spune, de exemplu, că pericolul generat de clădirile care se prăbușesc la cel mai mic cutremur nu poate fi explicat prin alți factori, decât prin lipsa de profesionalism al celor care le-au construit.

Profesionalismul este un principiu etic fundamental al oricărei profesii, care unește specialiștii din diferite domenii din întreaga lume. Profesionalismul presupune, în primul rând, conștientizarea și îndeplinirea responsabilă a datoriei, înțelegerea sensului slujirii oamenilor, societății; înseamnă centrare maximă pe

activitatea pe care o îndeplinești și evitarea situațiilor ce ar putea aduce daune, prejudicii beneficiarilor. Profesionalistul nu are dreptul la greșeli. Pentru acțiunile greșite ale specialiștilor în legislațiile tuturor statelor civilizate sunt prevăzute sancțiuni.

Profesionalismul *nu admite opunerea intereselor corporative celor ale beneficiarilor*, nu acceptă cazuri de tipul celor când unii, apărându-și „onoarea mundirului”, uită de cerințele datoriei. În toate profesiile beneficiarul trebuie să se bucure de atenție prioritară. *Respectarea demnității și drepturilor beneficiarilor sunt în corespundere cu litera legii și cu spiritul eticii profesionale.*

Alături de profesionalism, printre cele mai importante principii etice generale/comune pentru toate profesiile, se înscriu:

- **Autonomia personală** – semnifică posibilitatea de a alege cursul pe care dorim să-l ia acțiunile noastre, în baza faptului că avem discernământ, ne cunoaștem interesele și știm care ne este binele propriu. Termenul „autonomie” este folosit și ca autodeterminare, autogovernare, însemnând capacitatea de a-ți fi propriu legiuitor.

Acceptarea autonomiei trebuie să aibă caracter universal. Or, autonomia presupune recunoașterea faptului că orice persoană are libertatea de a alege, că orice persoană este moral valoroasă. Există însă și situații care îndreptătesc restrângerea autonomiei/ autodeterminării: când persoana încearcă să-și facă ceva rău (să se sinucidă, să consume droguri etc.) sau când acțiunea întreprinsă este în beneficiul respectivei persoane (urmarea studiilor obligatorii, purtarea centurii de siguranță etc.); când persoana ar putea să facă rău altor persoane, să le lezeze drepturile, să le aducă ofensă publică, îi face pe alții să se simtă prost, îi jignește (practici frecvente în special în scrutinele electorale din Republica Moldova), când o bună parte din așa-zii politicieni, analiști politici nu dau dovadă de moralitate și de bune maniere măcar în fața camerelor de luat vederi); o anumită limitare a autonomiei în numele binefacerii, bunăstării generale (fiecare posesor de venituri trebuie să dea o parte din ele pentru binele public) și altele.

- **Consimțământul informat** – este parte integrantă a autonomiei, înțeleasă ca cerință generală de raportare la beneficiar ca la subiectul (dar nu obiectul) activității profesionale, *neadmiterea manipulării* cu oamenii, dezinformării lor, ceea ce se întâmplă foarte des în viața politică a societății noastre. Drept exemplu poate servi și scrutinul prezidențial din Republica Moldova (2016), umplut cu tot felul de minciuni și născociri, prin care cu siguranță a fost schimbat modul de gândire al unei părți din electorat (în primul rând al populației din zonele rurale, care dispun de cele mai puține mijloace de informare), precum și actuala campanie de manipulare a populației cu așa-zisele „priorități”, „beneficii” ale votului majoritar sau ale celui mixt. Urmare acestui război informațional (dezinformării în masă), se creează impresia că politicienii, serviți și de o armată de jurnaliști lipsiți de orice deontologie profesională, încearcă într-adevăr să facă din „Lume un haos”, pentru ca mai ușor să-și realizeze interesele.

Consimțământul informat reprezintă cerința de a respecta dreptul beneficiarului la informația ce se referă la el personal – drept garantat de Declarația Universală a Drepturilor Omului. El înseamnă, de asemenea, neadmiterea dezinformării și trecerii sub tăcere, mușamalizării informației. Respectarea principiului consimțământului informat este foarte importantă în medicină, psihiatrie, asistența socială, viața politică etc. Desigur, și în toate celelalte cazuri omul dorește să cunoască care vor fi consecințele adresării lui la specialiștii de care are nevoie. Or, medicul, asistentul social etc. au posibilitatea de a alege diferite metode de tratament, de soluționare a problemelor, iar beneficiarul are dreptul să știe ce reprezintă aceste metode. Informația respectivă constituie condiția acceptării benevole, alegerii în cunoștință de cauză de către beneficiar a formelor și metodelor de tratament, a timpului, prețului și calității servirii, precum și a presupusului rezultat. Totodată, ceea ce se dorește trebuie să fie rezonabil. Astfel, dacă am ales profesia de asistent social, să nu ne așteptăm la salariul unui jurist din țară sau al unui asistent social din Marea Britanie sau SUA. Această condiție a autonomiei poate fi subminată de lipsa de informații, de manipulare, de nivelul redus de educare, de boală, incapacități proprii etc. [14, p.64, 66].

Dreptul la informație poate fi în unele cazuri (de exemplu, referitoare la sănătatea, demnitatea, interesele materiale etc. ale individului) în contradicție cu cerința de a respecta confidențialitatea, situație întâlnită și în asistența socială.

- **Confidențialitatea** – păstrarea tainei/secretului profesional este un principiu comun/general pentru toate profesiile. Se consideră că taina profesională a venit în etica specialităților din jurământul lui Hipocrat. Dacă în relațiile personale de la individ se cere totdeauna sinceritate și deschidere, apoi morala profesională spune că specialistul nu trebuie să uite niciodată de păstrarea confidențialității informației ce ține de activitatea sa.

Taina profesională reprezintă o informație specială, devenită cunoscută specialistului în procesul activității sale și care nu poate fi supusă divulgării. În bănci, de exemplu, este considerată confidențială informația referitoare la plasarea semnalizării, la depozitele bancare ale clienților etc. Secretul profesional poate avea statut de stat, militar, medical etc. și prevede diferite grade de responsabilitate, sancționare – de la pedeapsa de serviciu până la pedeapsa penală.

În unele cazuri particulare (spre exemplu, când se cercetează o crimă), legea obligă, însă, să fie comunicate datele confidențiale reprezentanților organelor de drept, care le vor utiliza, exclusiv, în interesele cercetării, evitând orice divulgare și prejudicii morale aduse persoanelor la care se referă aceste date. Stăpânirea informației în calitate de condiție a activității profesionistului și posibilitatea de a folosi această informație în scopul îmbogățirii/căpătuirii personale pot deveni motive ale *conflictului de interes*. În toate profesiile se cere ca atribuțiile de serviciu să nu se folosească în scopuri personale. În codurile multor organizații, asociații, societăți profesionale, inclusiv cea a asistenților sociali, sunt prevăzute secțiuni aparte referitoare la conflictul de interes. Profesionistul nu are dreptul la alte venituri pentru muncă, decât salariul stabilit dinainte sau plățile, onorariile prevăzute în contractul de muncă. Orice altă recompensă poate fi privită ca un fapt de corupție.

În toate profesiile, legate de posibilitatea apariției dependenței, situației de supunere, sunt inevitabile recunoașterea condițiilor egale pentru toți beneficiarii, utilizatorii de servicii, excluderea atitudinii privilegiate față de oricăre persoană, precum și a discriminării după principiile de rasă, național, credință, sex, vârstă, statut social sau de avere etc. O formulă eficientă de evitare a conflictului de interes o reprezintă recunoașterea priorității datoriei profesionale față de cea personală. Astfel, dacă în condiții obișnuite femeia-mamă trebuie în primul rând să se îngrijească de copilul său, apoi la serviciu femeia-medic este obligată să ajute în primul rând copiii care în momentul dat au nevoie de acest ajutor.

Conflictul de interes poate fi evitat prin îndeplinirea datoriei profesionale, prin respectarea dreptului la proprietate în toate formele ei.

- **Respectarea dreptului la proprietate** exprimă următoarele: orice activitate profesională presupune raportare la proprietate (afacere/tranzacție cu imobil, servicii, proprietate intelectuală etc.), incluzând participării în relații marfă-bani, sensul cărora se exprimă prin principiul etic al folosului reciproc. Operațiile, afacerile care conțin priorități ascunse cu bună știință de la un partaș în favoarea celuilalt pot fi recunoscute ca nelegale (șarlatanie etc.), influențând în cel mai distrugător mod reputația unor asemenea pescuitori de foloase. În lupta concurențială devine lider, de regulă, persoana care reușește să stabilească cea mai bună corespondență dintre prețul și calitatea bunurilor, serviciilor prestate.

Ținând cont de faptul că în toate profesiile există problema proprietății intelectuale, o cerință comună pentru ele toate este *neadmiterea plagiatului* (de la termenul latinesc *plagio* – a fura) – folosirea ideilor, tehnologiilor, textelor etc. fără a obține accepțiunea autorului. Etica cere de la profesionist să respecte dreptul autorului, să verifice coordonarea părții din proprietate în proiectele comune etc.

Stăpânirea propriilor idei, invenții nu exclude colegialitatea în orice profesie.

- **Colegialitatea** – este un alt principiu important al eticii profesionale. Concomitent cu creșterea responsabilității individuale a fiecărui lucrător, crește și complexitatea adoptării deciziilor. Acestea nu mai pot fi opera unei singure persoane. Ele devin rezultatul eforturilor comune ale specialiștilor. De aceea, se consideră că ar fi cu totul etic chiar să sustragi colegul de la lucru sau să-l trezești la mijlocul nopții, pentru a-i cere un sfat sau ajutor când este vorba de viața sau sănătatea pacientului, reținerea unui criminal periculos, prevenirea unui accident etc. Nu este, însă, etic să respingi sau să invoci un oarecare motiv atunci când colegul te roagă să-l ascuți, pentru a se convinge dacă a ales corect strategia de ajutorare a unui beneficiar, de demonstrare a nevinovăției inculpatului etc. Adevărații profesioniști cunosc măsura comunicării profesionale, care le permite să deosebească colegialitatea de eschivarea de la responsabilitate. Căutările colective de soluționare a problemelor profesionale în cadrul ședințelor de departamente, „volantelor”, consultărilor permanente etc. au devenit astăzi o adevărată regulă pentru multe profesii. Și este obligațiunea profesioniștilor să participe la aceste întruniri.

Capacitatea de a îmbina responsabilitatea individuală cu lucrul în colectiv, activitatea de conducere cu cea de subordonare nu anulează dreptul fiecărui membru al colectivului, al fiecărui profesionist să analizeze și să supună criticii situația existentă.

- **Dreptul la critică** – este un principiu important al activității profesionale în condițiile democrației. Profesionistul trebuie să fie capabil să critice lucrul necalitativ al colegilor, fără a trece însă la persoană, fără

a atinge demnitatea tovarășilor de muncă. Critica poate fi adresată, de asemenea, și conducerii, organelor puterii, activiștilor politici, inclusiv capului statului, dar păstrând limitele moralității și formele admise legal. Climatul moral și atmosfera de lucru pot să se îmbunătățească doar dacă se va ține cont de multiplele opinii privind o problemă sau alta, dacă colaboratorii instituției se vor simți nu ca niște executori orbi ai voinței conducerii, dar vor fi în stare să influențeze situația creată. Totodată, este necesar ca permanent să ne îngrijim de etica discuțiilor, care să nu admită critica persoanei, reglări de conturi, confruntări psihologice, conflicte [24, p.14-23]. Evitarea conflictelor este înțelepciunea longevivilor și a profesioniștilor.

- **Cultura vorbirii** – este considerată tot mai insistent în literatura de specialitate drept principiu și criteriu al reușitei eticii profesionale. Limba profesională reduce timpul pentru înțelegere în situațiile critice de primire a deciziilor, de păstrare a liniștii sau confidențialității. Cultura vorbirii orale și scrise, stăpânirea liberă a limbii materne, precum și cunoașterea limbilor străine, reprezintă condiția profesionalismului în multe specialități, constituind adesea pivotul/miezul eticii profesionale. Un indicator important al culturii vorbirii este stilul comunicării. Dacă omul citește puțin, el are un bagaj redus de cuvinte, ceea ce nu-i permite să înțeleagă deplin anturajul, iar reacțiile la evenimente sunt rectilinii.

În condițiile contemporane de intensificare a proceselor de globalizare, comunicarea profesională presupune o multitudine de contacte nu doar cu compatrioții, dar și cu partenerii străini. De aceea, este bine ca specialistul din orice domeniu să cunoască limba partenerilor și a beneficiarilor săi, precum și să înțeleagă într-o anumită măsură mijloacele non-verbale de comunicare: mimica, gesturile. Este de dorit, de asemenea, să-și imagineze, cum poate fi percepută de către alții propria comunicare non-verbală. În fiecare profesie cultura vorbirii reprezintă instrumentul și condiția succesului. Conversația profesională a psihologului, de exemplu, poate salva viața omului care l-a telefonat la telefonul de încredere. De asemenea, convorbirea profesională sinceră a asistentului social poate deveni un început de întoarcere a omului decăzut la o viață normală, și invers – convorbirea nepricepută îl poate duce la o disperare și mai mare. În lucrările de specialitate se acordă atenție deosebită culturii vorbirii specialistului, capacității lui de a explica, preciza gândurile interlocutorului, menționându-se în același timp și faptul că abilitatea de a-l asculta pe acesta aduce mult mai multe foloase decât surplusul de vorbire (vorbirea cu prisosință), limbuția [25, p.46].

Concluzii

Menționăm, în cele din urmă, că diversele și impresionantele caracteristici ale secolului al XXI-lea (secolul unirii popoarelor, formării unui sistem economico-financiar, politico-social unitar, epoca tehnologiilor computerizate, dialogului cosmic etc.), făcute adesea de politicieni, economiști savanți etc., vor putea deveni realitate doar cu condiția că noul secol va fi un secol al profesioniștilor și al profesionalismului, ceea ce este de neconceput fără o etică profesională. **Etica profesională este un fenomen multidimensional:** ea se prezintă ca o totalitate de norme și principii ale activității profesionale în lucrul cu oamenii și pentru oameni; este înțeleasă ca măiestrie și stăpânire perfectă a profesiei; ca rezultat al aprecierii juste de către societate a activității specialistului; ca autodeterminare morală și cultură generală; ca orizont etic, cunoștințe, experiență și poziție de viață etc. Sub toate aspectele de definire, etica profesională stabilește standardele conduitei specialiștilor, înglobate în calitatea înaltă a lucrului efectuat, în siguranța și eficiența serviciilor oferite; determină atitudinea omului față de datoria profesională; concretizează cerințele societății față de aspectele morale ale activității specialiștilor, cele mai importante dintre care țin de asigurarea securității vieții și sănătății, drepturilor și libertăților cetățenești, egalității tuturor în fața legii. Misiunea principală a eticii profesionale este de a asigura realizarea principiilor general umane în activitatea profesională a oamenilor, de a contribui la îndeplinirea cu succes a responsabilităților profesionale. Etica profesională ajută specialistul să evite greșelile, să aleagă direcția de conduită corectă, având ca repere valorile, principiile și normele elaborate de codurile etice ale fiecărei profesii, care și creează posibilități favorabile pentru luarea deciziilor privind cea mai adecvată acțiune.

Referințe:

1. MACINTYRE, A. *Tratat de morală. După virtute*. București: Humanitas, 1998.
2. LIPOVETSKY, G. *Amurgul datoriei. Etica nedureoasă a noilor timpuri democratice*. București: Babel, 1996.
3. COZMA, C. Deontologia profesiei de asistent social. În: BEJAN, P. (coord.) *Asistența socială: Manual. Vol.3*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 2009.
4. СКВОРЦОВА, В.Н. *Профессиональная этика: Учебное пособие*. Томск: Изд-во ТПУ, 2006.
5. BULGARU, M., BULGARU, O. *Etica în asistența socială*. Chișinău: CEP USM, 2014.

6. *Encyclopedie Philosophique Universelle. II. Les Notions Philosophiques*. Dictionnaire, tome 1. Paris: P.U.F., 1990.
7. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX'75)*. București: Editura Academiei, 1975.
8. БЕЛЛ, Д. *Грядущее индустриальное общество*. Москва: АКАДЕМИА, 1999.
9. DAVIS, M. Is Higher Education a Prerequisite of Profession? In: *International Journal of Applied Philosophy*, vol.13:2, 1999.
10. *Codul Etic NASW*. În: BULGARU, M., BULGARU, O. *Etica în Asistența Socială*. Chișinău: CEP USM, 2014.
11. Professional ethics. In: Roth, J.K. (Ed.) *International encyclopedia of ethics*. London-Chicago: FD, 1995.
12. БАКШТАНОВСКИЙ, В.И. СОГОМОНОВ, Ю.В. *Этика профессии: миссия, кодекс, поступок*. Тюмень, 2005.
13. AIRAKSINEN, T. Professional Ethics. In: *Encyclopedia of Applied Ethics*, vol.3. Academic Press, 1998.
14. MIROIU, M., BLEBEA, N.G. *Introducere în etica profesională*. București: Trei, 2001.
15. DERMANGE, F. L'éthique des affaires doit-elle être efficace? En: *Revue Éducation Permanente*, no.121/1994-4.
16. AIRAKSINEN, T. *Ethics of Coercition and Authority*. University of Pittsburg Press, 1988.
17. BULGARU, M. Deontologia asistenței sociale. În: *Studia Universitatis. Seria „Științe Sociale”*, nr.8(68). Chișinău: CEP USM, 2013.
18. MARCU, F., MANECA, C. *Dicționar de neologisme*. București: Editura Academiei, 1986.
19. MARCU, F. *Marele dicționar de neologisme*. București: Saeculum, 2000.
20. *Dicționar enciclopedic ilustrat (DEI)*. Chișinău: Cartier, 1999.
21. KANT, Im. *Întemeierea metafizicii moravurilor. Critica rațiunii practice*. București: Editura Științifică, 1972.
22. O'NEIL, O. Etica lui Kant. În: SINGER, P. (editor). *Tratat de etică*. Iași: Polirom, 2006.
23. ПРОТАНСКАЯ, Е.С. *Профессиональная этика*. СПб.: Алтейя, 2003.
24. БОТАВИНА, Р.Н. *Этические принципы и нормы менеджмента*. В: *Этика менеджмента: Учебное пособие*. Москва, 1996.
25. АЛТУХОВА, Г.А. *Речевая культура библиотекаря*. Москва: ИПО Профиздат, 2001.

Date depre autor:

Maria BULGARU, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

Prezentat la 21.01.2018